

Grabar A., *L'iconoclasme byzantin*, Paris 1957, β' έκδοση 1984.
Haldon J.F., *Byzantium in the Seventh Century. The Transformation of a Culture*, Cambridge 1993.
Καρπόζηλος Α., *Βυζαντινοί Ιστορικοί και Χρονογράφοι*, τ. Α' και Β', Αθήνα 1997, 2002.
Kazhdan A., *A History of Byzantine Literature (650-850)*, in collaboration with Lee F. Sherry - Christine Angelidi [ΙΒΕ/ΕΙΕ. Ερευνητική Βιβλιοθήκη 2], Athens 1999.
Κουντούρα-Γαλάκη, Ελεωνόρα (επιστ. επιμ.), *Οι σκοτεινοί αιώνες του Βυζαντίου (7ος-9ος αι.)*, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Ινστιτούτο Βυζαντινών Ερευνών, Διεθνή Συμπόσια 9, Αθήνα 2001.
Lemerle P., *Ο πρώτος βυζαντινός Ουμανισμός. Σημειώσεις και παρατηρήσεις για την εκπαίδευση και την παιδεία στο Βυζάντιο από τις αρχές ως τον 10ο αιώνα* (ελλ. μετάφρ., Μαρία Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, *Le premier humanisme byzantin*), Αθήνα 1981.
Rochow Ilse, *Byzanz im 8. Jahrhundert in der Sicht des Theophanes*, Berlin 1991.

Εικόνες
Εμπροσθόφυλλο: Ναυμαχία Βυζαντινών-Αράβων. Μικρογραφία από χειρόγραφο, Βενετία, Biblioteca Nazionale Marciana, cod. Marc. Gr. Z 479, φ. 23r.
Οπισθόφυλλο: Σόλιδος του Κωνσταντίνου ΣΤ' και της Ειρήνης, με τον Λέοντα Γ', τον Κωνσταντίνο Ε' και τον Λέοντα Δ' στον οπισθότυπο.

Τμήμα Ιστορίας & Αρχαιολογίας
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών / Τομέας Βυζαντινών Ερευνών
Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών

Διεπιστημονικό Μεταπτυχιακό Σεμινάριο
«Νίκος Οικονομίδης»
Ακαδημαϊκό Έτος 2016-2017

7ος-9ος αιώνες (610-867):
Περίοδος κρίσης και ζυμώσεων,
ανασυγκρότησης και αναμόρφωσης

Κάθε Τετάρτη, από 1 Φεβρουαρίου έως 17 Μαΐου 2017, ώρα 6.00-8.00 μ.μ.,
στο Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών (αίθουσα σεμιναρίων, ισόγειο)
Λεωφ. Βασιλέως Κωνσταντίνου 48

Ο 7ος αιώνας είχε χαρακτηριστεί από τους ιστορικούς ως η απαρχή των άλλοτε λεγόμενων «σκοτεινών αιώνων» της βυζαντινής αυτοκρατορίας, ενώ συγχρόνως διαπίστωναν ότι τα μέσα του 9ου αιώνα σηματοδοτούν την απαρχή της αναγέννησης της αυτοκρατορίας σε πολιτικό, στρατιωτικό και πνευματικό επίπεδο. Η σύγχρονη έρευνα έχει αποδείξει ότι ο όρος «σκοτεινοί αιώνες» δεν αντικατοπτρίζει την πραγματικότητα, γιατί οι εσωτερικές διεργασίες που συντελούνταν στο βυζαντινό κράτος, αρχής γενομένης από τον περιορισμό των συνόρων του, λόγω των αραβικών κατακτήσεων, ήταν ριζικές και αναπροσανατολισμένες στη νέα πραγματικότητα, παρά τις επιμέρους υστερήσεις και αδυναμίες. Στο πλαίσιο του σεμιναρίου θα εξεταστούν οι πολιτικές, στρατιωτικές, θρησκευτικές και πολιτισμικές συνθήκες που επικρατούσαν στο διάστημα τριών αιώνων βυζαντινής ιστορίας, καθώς και ζητήματα, όπως η απώλεια μεγάλων αστικών κέντρων της Ανατολής, η υποβάθμιση της αστικής οικονομίας, η ενδυνάμωση του στρατού, οι εμφύλιες διαμάχες, η Εικονομαχία, ο αμυντικός προσανατολισμός της Αυτοκρατορίας κ.ά., που οδήγησαν το κράτος στην αναθεώρηση προτεραιοτήτων και στη συνεπακόλουθη ανασυγκρότηση και αναμόρφωση.

Όσον αφορά στην τέχνη, στη ναοδομία της εποχής παρατηρείται η σταδιακή εξελικτική πορεία της μετάβασης από τους παλαιοχριστιανικούς τύπους στον εγγεγραμμένο σταυροειδή ναό που θα παγιωθεί κατά τη μέση βυζαντινή περίοδο. Άμεσος είναι ο αντίκτυπος της αυτοκρατορικής εικονομαχικής πολιτικής στο ζωγραφικό διάκοσμο των ναών. Η διακόσμηση των εκκλησιών περιλαμβάνει σταυρούς, κυρίως στην αψίδα, παραστάσεις ζώων, φυτικά και γεωμετρικά θέματα. Θα εξεταστούν οι απόψεις παλαιότερων και νεότερων ερευνητών για τον ανεικονικό διάκοσμο των μνημείων των μεγάλων πόλεων (Κωνσταντινούπολη, Νίκαια, Θεσσαλονίκη) αλλά και της περιφέρειας (Καππαδοκία, νησιά Αιγαίου, Μάνη) και θα συζητηθούν οι προβληματισμοί για την επικράτηση του ανεικονικού πνεύματος της Ανατολής σε μία περίοδο σύγκρουσης και συμβίωσης με το αραβικό στοιχείο. Μετά την οριστική αποκατάσταση των εικόνων το 843, διαμορφώνεται ένα νέο εικονογραφικό πρόγραμμα που βασίζεται στην έννοια της ενσάρκωσης του Λόγου, το οποίο θα αποτελέσει την αφετηρία για τις μελλοντικές εξελίξεις στην τέχνη.

Τέλος, ως προς τη φιλολογική παραγωγή δεν εκφράζονται πλέον με απόλυτο τρόπο, όπως παλαιότερα, απόψεις περί ανυπαρξίας πνευματικής ζωής και περί σιγής των γραμμάτων. Έχει γίνει ευρύτερα αποδεκτή η άποψη ότι υπήρχε περισσότερο μια κρίση και της γνώσης, ως απόρροια της κρίσης της εποχής σε όλους τους τομείς. Η γραμματεία γενικά της περιόδου παρουσιάζει αρκετές ενδιαφέρουσες πτυχές, οι χαρακτηριστικότερες από τις οποίες θα αναλυθούν στο σεμινάριο.

Τις εργασίες συντονίζουν οι *Ειρήνη Χρήστου* και *Σοφία Καλοπίση-Βέρτη* (Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας/Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών) σε συνεργασία με τον *Στυλιανό Λαμπάκη* (Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών/Τομέας Βυζαντινών Ερευνών / Ε.Ι.Ε.).

Στους εισηγητές περιλαμβάνονται (πέραν των συντονιστών):

Χρ. Αγγελίδη (Ι.Ι.Ε./Ε.Ι.Ε.), Δ. Αθανασούλης (ΥΠ.ΠΟ.Α.), Η. Αναγνωστάκης (Ι.Ι.Ε./Ε.Ι.Ε.), Θ. Αντωνοπούλου (Ε.Κ.Π.Α.), Μ. Βέικου (Uppsala University), Αν. Γιαγκάκη (Ι.Ι.Ε./Ε.Ι.Ε.), Α. Γκουτζιουκώστας (Α.Π.Θ.), Στ. Ευθυμιάδης (Α.Π.ΚΥ.), Αθ. Κόλια-Δερμιτζάκη (Ε.Κ.Π.Α.), Π. Κονόρτας (Ε.Κ.Π.Α.), Ε. Κουντούρα-Γαλάκη (Ι.Ι.Ε./Ε.Ι.Ε.), Ε. Lamberz (Bayer. Akad. der Wissenschaften), Μ. Λεοντσίνη (Ι.Ι.Ε./Ε.Ι.Ε.), Δ. Λούπης (Επιστημ. Συνεργάτης Ι.Ι.Ε./Ε.Ι.Ε.), Α. McCabe (Centre for the Study of Ancient Documents, University of Oxford), Χρ. Μακρυπούλιας (Δρ. Βυζαντινής Ιστορίας), Ε. Μαρκή (ΥΠ.ΠΟ.Α.), Αθ. Μαρκόπουλος (Ε.Κ.Π.Α.), Α. Μέντζος (Α.Π.Θ.), Κ. Μπουρδάρα (Ε.Κ.Π.Α.), Κ. Νικολάου (Ε.Κ.Π.Α.), Μ. Ξενάκη (Centre d'histoire et civilisation de Byzance), Γ. Πάλλης, (Ε.Κ.Π.Α.), Ε. Παπαγιάννη (Ε.Κ.Π.Α.), Β. Πέννα (Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου), Πλ. Πετρίδης (Ε.Κ.Π.Α.), Α. Ricci (Κοσ University), Χρ. Σταυράκος (Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων), Ν. Τσιρώνη (Ι.Ι.Ε./Ε.Ι.Ε.), Ευ. Χρυσός (Ε.Κ.Π.Α.).

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Barber Ch., *Figure and Likeness. On the Limits of Representation in Byzantine Iconoclasm*, Princeton N.J. 2002.
- Brandes W., *Finanzverwaltung in Krisenzeiten: Untersuchungen zur byzantinischen Administration im 6.-9. Jahrhundert* [Forschungen zur byzantinischen Rechtsgeschichte, 25], Frankfurt am Main 2002.
- Brubaker Leslie, *Inventing Byzantine Iconoclasm*, London 2012.
- Brubaker Leslie - Haldon J., *Byzantium in the Iconoclast Era (c. 680-850). The Sources: an Annotated Survey*. With a Contribution on the Architecture of Iconoclasm, Ashgate 2001.
- Brubaker Leslie - Haldon J., *Byzantium in the Iconoclast Era (c. 680-850). A History*, New York 2011.
- Cheyne J.-Cl (επιστ. επιμ.), *Ο βυζαντινός κόσμος, τ. Β': η Βυζαντινή Αυτοκρατορία (624-1204)*, Αθήνα 2011 (τα σχετικά κεφ. για τους 7ο-9ο αιώνες).
- Efthymiadis St. (επιστ. επιμ.), *The Ashgate Research Companion to Byzantine Hagiography: Volume I: Periods and Places*, Routledge 2011, Volume II: *Genres and Contexts*, Routledge 2014.
- Evans Helen C. - Raloff Brandie (επιστ. επιμ.), *Byzantium and Islam: Age of Transition (7th-9th Century)*, Κατάλογος έκθεσης The Metropolitan Museum of Art, New York 2012.